

REKLÁMSZÖVEG VAGY ÜDVTAN?

Nagy érdeklődés előzte meg Liska Tibor JATE- klubbeli előadását, amely végülis a hallgatók jelentős részének csalódást okozott, mert közgazdasági elemzés és Liska-féle modell részletes ismertetése helyett sok "mesét" és a bürokratikus irányítást nevetésséggé tévő "reklámszöveget" hallott. Én azonban fontosnak tartom az előadást, ezért megkísérlem néhány gondolatát összefoglalni, reflexiókkal kiegészíteni.

"Az ésszerű gazdasági rend problémájának különleges jellegét éppen az a tény adja meg, hogy a körülmények teljes ismerete, amelyet fel kellene használni, sohasem létezhet koncentrált és integrált együttesként, hanem csakis tökéletlen és ellentmondásos tudás-darabkák szétszóró formájában, amit a különböző egységek birtokolnak. Az időben és térben változó konkrét körülmények ismerete szempontjából minden egyén rendelkezik némi előnnyel az összes többihez képest, hiszen olyan egyedi információkat birtokol, amelyek előnyösen felhasználhatók, de csak akkor, ha az ezekre alapozott döntéseket meghagyjuk a szóbanforgó egyén hatáskörében, vagy az ő aktív közreműködésével hozzuk meg." /F.A. Hayek; 1948./

Liska a 60-as évek elejétől foglalkozik egy önszabályozó, a szocializmus elveit is érvényesülni segítő gazdasági rend kutatásával. /Előzőleg gazdaságszámításokat végzett, ami elegendő is volt "eretnekké" nyilvánításához- hiszen a nyereségre törekvés "kapitalista dolog" volt akkoriban./

"Hogyan lehet, hogy a szocializmus születésétől napjainkig / és a belátható időben / az áru és pénzviszonyok fejlődésének rendje nem csökkenést, hanem egy átmeneti visszaesésen keresztültörő igen erős emelkedést mutat?" - kérdezi az 1966-ban írott művében.

- "Az árugazdasági viszonyok /tovább/-fejlesztésével tudunk csak kilábalni a válságok többségéből". Továbbá: "Nem a kényszrintézkedések tömegétől működik tervszerűen egy rendszer, hanem attól, ha tervszerűen alakítják ki, ha átgondoltan, tudományosan szerkesztik meg működésének kibernetikai mechanizmusát."

E feladat elvégzésének előfeltétele:

"A vak hatalmasok miatt ránkényszerített taktikai szemellenzőket le kell vetni. Nem kell azt játszani, hogy csak a tervezést, csak az irányítás rendszerét, csak a mechanizmusát vagy újabb is főleg csak a szervezeti rendszerét kívánjuk reformálni, de különben a rendszer lényege marad. Igenis a lényeget, a termelési viszonyokat, az ezek fő elemét jelentő szocialista tulajdont kell sokkal inkább társadalmivá fejlesztenünk." / Vitairat 1981-ből./

Az eddigi gazdasági /fél/reform Liska szerint nem hozott lényeges változást, az alap ma is a "hivatali felelőtlenség, elve: Én döntök és ti viselitek a következményt." Egy példa az előadásból:

"Ha a közvetlen tervutasításos rendszerben valamelyik bürokrata a fejébe vette, hogy a Noé bárkája a legmolernebb és legjobban eladható modell, akkor egyszerűen előírta a hajógyárnak, hogy azt gyártson. Ma már nem teheti meg ezt, de úgy alakíthatja az árakat, a hitelpolitikát, a különböző "szabályokat", hogy a gyárnak semmi más ne legyen érdemes gyártania, csak Noé bárkáját."

Ez egy sajátos paternalizmussal is együtt jár: "Az állam-apuka azt mondja: Én tudom, mik a te szükségleteid: majd ellátlak élelemmel, lakással, egészségügyi szolgáltatásokkal,...-persze ezek után csak zsebpénzfizetést kapsz, de nem is kell több, még csak az hiányozna, hogy válogassál, turkáljál- "olyan lennél, mint az állatok,... fuj. ..."

Ennek az infantilizálás csak/igaz, nem lényegtelen/ mellékhatása, a fő probléma az, hogy "apuka" sohasem tudta minden "gyermekének" és egyre nehezebben, egyre kevesebbnek tudja beváltani a /rógóta meg nem újított/ ígéretét.

A központosított újraelosztás további leírása helyett álljon itt e fogalom Liska szótárából vett megfelelője: fosztogatásból osztogatás. Liska tevékenysége természetesen nem merül ki az "elméletalkotásban" az előadások tartásában, kísérletei az új jogszabályok megalkotóira is hatottak - ha azok elképzeléseitől nagyon is eltérnek.

"Bár a rugalmas kisvállalkozások is elvileg állampolgári jogon jönnek létre, ezenkívül többnyire olyan tőke is kell hozzájuk, ami ma nem jár az állampolgári joggal együtt. Hitellehetőségeiket és megrendeléseiket sem állampolgári jogon, hanem az örökölt vagy már megszerzett magán- vagyonnál is sokszor többetérő, de ugyan csak magán-kiváltság jellegű összeköttetésekkel szerezhetik meg a hagyományos szektortól... Tehát korántsem várható e formáktól, ... hogy mindenki számára kiegyenlítsük a versenyfeltételeket." /Vitairat 1981./

Hogy Liska hogyan szeretné ezt megtenni? E cikk már így is túl hosszúra nyúlt, akinek feltámadt az érdeklődése, utána nézhet a Valóság 1981/12-es számában. Befejezésül a Liskát bírálók közül szeretném idézni Kornai Jánost, aki miután leírja, hogy nagyon fontosnak tartja a koncepció szellemi erjesztő hatását, hozzáfűzi: "a Liska-féle koncepció egyetlen homogén játékszabályt írna elő a gazdaság minden területe számára... Valójában minden modern társadalom újra és újra létrehoz egymásmellett többféle szektort, amelyek különböznek egymástól tulajdon, az irányítás - és velük együtt: a viselkedés szempontjából. A jelenlegi magyar helyzet egyik biztató vonása, hogy ebből a szempontból sokrétűbbé vált."

- tti -

GONDOLATOK A DEMOKRÁCIÁRÓL

Napjainkban a társadalom gazdasági magujulására törekvő, pezsgő gazdasági viták mögött, kissé a háttérbe szorulva, de úgy tűnik egyre gyakrabban hallunk és olvasunk olyan eszme- és véleményfenszerekről, amelyek a mai társadalom valós szükségletei felé közelítve tárgyalják az értelmiség, a haladás és a demokrácia helyét és szerepét mindennapjaink valóságában. Az egyetlen jelenlévő polgársága gondolkodhatott ily módon együtt Szabó Miklóssal az MTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársával a közelmúltban a József Attila Kollégium társalkodójában. Beszélgetéshez a kiindulást mindenekelőtt Szabó Miklósnak az 1981/12. Világosságban megjelent "A többség hatalma és a kisebbség joga" c. írása szolgáltatta.

A rendkívül pontosan és mértéktartóan fogalmazó előadó röviden összefoglalta írásának gondolatmenetét, majd beszélgetés, vita következett a szépszáma - főleg egyetemista - érdeklődővel. Mi a demokrácia? - nem véletlenül vetődött fel vita-indítóként ez a kérdés. Szabó Miklós lényeges elválasztást tesz a meghatározás során: A demokrácia képviseleti rendszer, amely "azonban nem a képviseltek érdekeinek, hanem a képviseltek akaratainak képviseletét jelenti". Ezzel nem csupán a megbízás nozzanatát hangsúlyozza a demokratikus képviseleti felfogás, hanem azt is, hogy a képviselőnek folyamatosan a választó utasításai szerint kell eljárnia, akik ezeket az utasításokat megváltoztathatják és a képviselőt visszahívhatják. Kérdések sora mutatta, hogy nagy visszhangot keltett a jelenlevőkben az érdekérvényesítésen túlmenő akaratervényesítés központi állítása, és az a következtetés, hogy "semmiképpen nem demokrácia az a helyzet, ha a társadalom tagjainak, egyes csoportjainak érdekeit mások ismerik fel helyettük, s őket be nem vonva, nélkülük vagy éppen ellenükre érvényesítik".

Szabó Miklóst elsősorban a politizálás rangja és érdembelisége foglalkoztatja. Az elemzés során ezért ír kritikusan a jelenlegi nyugati közfelfogásnak arról a sajátosságáról, amely főleg a nem politikai marginális érdekek érvényesülését te-